

Dát kunnen we met de WMO!

Praktijkvoorstellen vanuit cliëntenperspectief

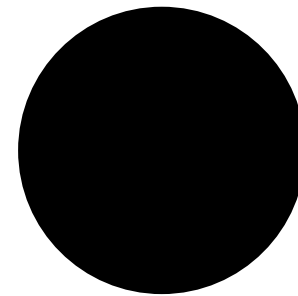

Raf Janssen
Wilma Kuiper
Ger Ramaekers
Jan Schrauwen

Een uitgave van de CliP-Pers

De WMO gaat om mensen en hun alledaagse werkelijkheid. Daarbij is speciale aandacht op zijn plaats voor mensen die te weinig inkomen hebben om fatsoenlijk rond te komen: alleenstaande ouders die de zorg voor kinderen moeten combineren met werk; mensen die al jarenlang werkloos zijn en nergens aan de slag komen; mensen met lichamelijke of geestelijke handicaps; gezinnen met een gehandicapt kind; ouderen die zorg nodig hebben en thuis willen blijven wonen. De WWB richt zich ook op een aantal van deze doelgroepen. Door een goed samenspel tussen WMO en WWB kunnen mogelijkheden worden gecreëerd om mensen met de laagste inkomens meer kansen te geven om burger te zijn, dat wil zeggen gewoon mee te doen aan de samenleving. Daarvoor is het nodig dat de WMO niet ingevuld wordt als een zorgwet, maar als een meedoen-wet: vanuit de WMO kunnen relaties worden gelegd met de wijze waarop onze samenleving zaken regelt omtrent arbeid, zorg en buurt. Als het sociaal gehalte van die regelingen wordt vergroot, groeien de kansen op passend emplooi voor WWB-gerechtigden.

*In deze publicatie gebruiken we met opzet het woord **emplooi**. Het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal zet als eerste betekenis van dit woord drie activiteiten in een gelijkwaardige positie naast elkaar: bezigheid, bediening, betrekking. Emplooi kan wijzen op vrijwillige inzet (bezigheid), onbetaalde zorgarbeid (bediening) en betaald werk (betrekking). Deze activiteiten staan niet in een hiërarchische verhouding tot elkaar. Ze vormen vanuit zichzelf geen opeenvolgende treden op een reïntegratieladder. Ze zijn even waardevol en even onmisbaar voor mens en samenleving. Het hangt mede van de persoonlijke en maatschappelijke omstandigheden af welke van deze drie activiteiten passend zijn om mee te doen in de samenleving en om op basis van dit meedoen recht te doen gelden op een leefbaar bestaan.*

Colofon

Uitgave van

Stichting CliP en Sociale Alliantie – Utrecht, augustus 2006.

Dát kunnen we met de WMO!

Praktijkvoorstellen vanuit cliëntenperspectief

ISBN-10: 90-78353-02-3

ISBN-13: 978-90-78353-02-7

Samenstelling

Deze publicatie is samengesteld door Raf Janssen (Sociale Alliantie),

Wilma Kuiper (Stichting CliP), Ger Ramaekers (Stichting CliP) en

Jan Schrauwen (FNV).

Vormgeving en druk

Art•s Now design bNo – Nathalie Arts, Sittard.

Drukkerij Pasklaar, Sittard.

Illustratie

Stef Ringoot © (pagina 16).

Bestellen

De brochure kan worden besteld door € 4 over te maken op postbanknummer 4270067 t.n.v. Stichting CliP in Utrecht o.v.v. brochure WMO en WWB*

(5 ex. € 17,50; 10 ex. € 30,00; prijzen inclusief porto).

**adresgegevens vermelden i.v.m. toesturen!!!*

Voorwoord

Het huidig sociaal beleid stoelt op het mens- en maatschappijbeeld van de zelfbewuste burgers die hun leven zelf in de hand nemen, hun eigen loopbaan plannen, eigen keuzes maken. De Wet werk en bijstand (WWB) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) laten zich ook door deze opvatting leiden. Tegelijk richten beide wetten zich op groepen voor wie dat mensbeeld ver weg is: mensen zonder werk, mensen met een handicap, mensen met weinig inkomen, mensen die niks te kiezen hebben en het leven moeten nemen zoals het komt. De WWB en de WMO hebben allebei de pretentie deze mensen in staat te stellen tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Dat kan alleen als ook deze mensen, die vaak geen sterke positie innemen op de markt, volwaardig mee kunnen doen. Pas dan is er sprake van een fatsoenlijke samenleving, waarin mensen respect voor elkaar hebben en waarin geen plaats is voor vernedering, armoede, uitsluiting, verloedering en onveiligheid. Deze publicatie doet suggesties om zo'n samenleving dichterbij te brengen via het maken van slimme combinaties tussen WWB en WMO.

De Sociale Alliantie brengt deze brochure uit samen met de Stichting Cliëntenperspectief. De doelstelling van deze stichting zit vervat in haar naam: de werkelijkheid benaderen, groepen ondersteunen en organisaties adviseren vanuit het perspectief van cliënten, van uitkeringsgerechtigden en andere mensen met een laag inkomen. Juist vanuit dat perspectief wordt voorgesteld de WMO niet in te vullen rondom cliënten of patiënten. Als dat wèl gebeurt – en er is een zekere aandrang om dat te doen – maken we van de WMO een zorgwet. In onze ogen is de WMO eerst en vooral een participatiewet, een wet die gemeenten de opdracht geeft om in samenspraak en samenwerking met allen, iedereen mogelijkheden te bieden om zich als burger te ontplooien, dat wil zeggen als mens betrokken te zijn bij en mee vorm te geven aan de samenleving.

Ton Heerts

voorzitter Sociale Alliantie

vice-voorzitter FNV

Inhoud

7 Wat kunnen we met de WMO?

- 7 WMO nog weinig in beeld
- 8 Meedoen is het trefwoord
- 10 De zuigkracht van de zorg
- 11 Een eigen ontwikkelingsperspectief

13 Geloof in eigen kunnen

- 13 Benut de energie van iedereen
- 14 Breng in kaart wat mensen wèl kunnen
- 15 Mogelijkheden op drie terreinen

17 Arbeid

- 17 De sociale onderneming
- 18 Bakkerij en lunchcafé Driekant
- 19 Enkele suggesties
- 21 Maatschappelijke betrokkenheid

23 Zorg

- 23 De vermaatschappelijking van de zorg
- 24 Wonen, Zorg en Service in de Wijk
- 25 Enkele suggesties
- 26 Het nadenkend rekenen

30 Buurt

- 30 De revitalisering van de buurt
- 31 Buurtmeesters
- 32 Enkele suggesties
- 33 De waarde van gesubsidieerde arbeid

36 Dát kunnen we met de WMO!

- 36 Maatschappelijke inbedding
- 36 Meedoen als burger en cliënt
- 37 Hoe pakken we het aan?

Wat kunnen we met de WMO?

Twee jaar geleden stond het gemeentelijk beleid in het teken van de invoering van de Wet werk en bijstand. Nu staat de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning hoog op de agenda. Veel gemeenten beperken hun aandacht voorlopig tot de nieuwe taak die de WMO hen geeft: het regelen van de huishoudelijke verzorging. Ook de overdracht van de WVG-voorzieningen naar de WMO vraagt de nodige aandacht. De nadruk ligt daarmee op de zorgtaken. Vanwege dat accent vraagt menige cliëntenraad van de sociale dienst zich af: wat kunnen WWB'ers met de WMO? Uit onderzoek blijkt dat veel cliëntenraden geen antwoord hebben op deze vraag. Dat is jammer, want de WMO is veel breder dan de huishoudelijke verzorging en de WVG-voorzieningen. De WMO biedt mogelijkheden die ook voor WWB'ers van belang zijn.

1.1. WMO nog weinig in beeld

In opdracht van het Landelijk overleg cliëntenraden Sociale Zekerheid (LocSZ) heeft het bureau AanZ begin 2006 onderzoek gedaan naar de activiteiten van de cliëntenraden sinds de invoering van de WWB. Uit dit onderzoek blijkt dat slechts een kwart van de gemeentelijke cliëntenraden zich bemoeit met de beleidsvoorbereiding van de WMO. Bij regionale cliëntenraden ligt het percentage wat hoger, maar ook hier geeft meer dan de helft aan niet te weten wat ze met de WMO aan moeten. Het rapport geeft geen inzicht in de oorzaken van deze geringe betrokkenheid. Misschien worden WWB-clientsraden niet geïnformeerd door de gemeentelijke beleidsambtenaren die bij de WMO vooral denken aan gehandicaptenorganisaties en ouderenbonden. Misschien zijn beleidsambtenaren nog vooral intern bezig en heeft men afgewacht hoe de parlementaire behandeling van de WMO zou aflopen. Misschien staan er nog flinke ambtelijke en bestuurlijke schotten tussen de gemeentelijke afdelingen die over de WWB en over de WMO gaan en weten de beleidsambtenaren onvoldoende van elkaars werkterrein. WWB-clientsraden die zich wel met de WMO bezig houden noemen een aantal onderwerpen die zij van belang vinden: cliëntenparticipatie, het ene zorgloket, sollicitatieplicht, mantelzorg, eigen bijdragen. In deze publicatie geven we aan dat daarnaast ook andere thema's van belang

zijn. Eerst geven we echter aan wat de overeenkomsten en raakvlakken zijn tussen WWB en WMO. En hoe vanuit cliëntenperspectief een eigen inhoud gegeven kan worden aan de basisfilosofie van de WMO, opdat deze ook ten goede komt aan uitkeringsgerechtigden.

1.2. Meedoen is het trefwoord

De Wet werk en bijstand (WWB) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) ontmoeten elkaar in het woord *meedoen*. Meedoen in het werk is het devies van de WWB. Meedoen in de samenleving is het devies van de WMO. Beide wetten vertrekken vanuit hetzelfde mensbeeld: de zelfredzame burger. Beide wetten hanteren dezelfde taakverdeling tussen overheden: het Rijk gaat over het systeem en de gemeente gaat over de inhoud. Beide wetten worden hetzelfde uitgevoerd: mobilisering van lokale krachten onder regie van de gemeentelijke overheid. Beide wetten worden op dezelfde manier gefinancierd: het Rijk bepaalt de omvang van het budget en de gemeente moet daarmee de klus klaren voor eigen rekening en risico. En bovenal: beide wetten richten zich voor een belangrijk deel op dezelfde groepen mensen!

Dezelfde filosofie

In beide wetten staat *meedoen* centraal. Bij de WMO gaat het om meedoen aan de samenleving als geheel. Bij de WWB gaat het om meedoen aan betaalde arbeid om zo in het eigen levensonderhoud te voorzien. Beide wetten ondersteunen (groepen) mensen die belemmeringen ervaren om dat meedoen op eigen kracht te bereiken. Beide wetten vertolken het mens- en maatschappijbeeld van de zelfstandige burger die zijn eigen verantwoordelijkheid neemt en zelf beslist over het eigen en het gezamenlijke leven. Beide wetten zijn instrumenten om de regie over het eigen leven te (her)nemen.

Dezelfde taakverdeling tussen overheden

Beide wetten gaan uit van dezelfde taakverdeling tussen overheden: het Rijk gaat over het systeem en de gemeente gaat over de inhoud, de invulling. De redenering is dat de gemeente dicht bij de burgers staat, daardoor meer betrokkenheid kan organiseren en beter maatwerk kan leveren. In de gemeente voert het College van B&W de WWB en de WMO uit. Het College moet zich daarvoor niet bij het Rijk verantwoorden, maar bij de gemeenteraad.

Dezelfde uitvoering

Beide wetten gaan uit van het idee dat de gemeenten niet zelf taken gaan uitvoeren, maar dat ze daarvoor andere organisaties en instanties aanspreken of inhuren. Gemeenten voeren wel de regie. Het is de bedoeling om problemen integraal aan te pakken: schotten doorbreken; meer samenhang tussen voorzieningen; minder bureaucratie; mogelijkheden voor betrokkenen (de gebruikers) om mede sturing te geven aan het proces.

Dezelfde financiering

WWB en WMO zijn beide ingegeven door zorgen om uit de hand lopende overheidsfinanciën. De WWB is gepaard gegaan met een fikse bezuiniging op reïntegratiemiddelen en ook bezuinigingen op de middelen voor bijstand en bijzondere bijstand, die later weer voor een deel ongedaan zijn gemaakt. De WMO zal – althans dat is de belofte van het kabinet – niet gepaard gaan met bezuinigingen, maar is wel bedoeld om de kosten van de AWBZ in de hand te houden. Bovendien plaatst de WMO de te verstrekken zorg heel sterk in het teken van elkaar helpen. Dat gebeurt ter versterking van de sociale samenhang in de samenleving, maar ook om een groter beroep te kunnen doen op goedkope vormen van zorg en ondersteuning.

Beide wetten hanteren de systematiek van vastgestelde budgetten waarmee de gemeenten de taken die hen worden opgedragen moeten uitvoeren, voor eigen rekening en risico. Het Rijk is op die manier verlost van regelingen met een opneemde financiering. Dat probleem wordt doorgeschoven naar de gemeenten, die daarop in de regel reageren met het voeren van een voorzichtig financieel beleid.

Dezelfde mensen

De doelgroepen in de WWB en de WMO zijn mensen die niet voldoen aan het prototype van de zelfredzame burger. Het zijn mensen die extra zorg en begeleiding nodig hebben. Tegelijk zijn het mensen die hier en nu leven, in deze samenleving. Dat geldt zelfs voor de mensen die sociaal uitgesloten zijn. Ook die leven in deze samenleving. Daarom heeft zowel de WWB als de WMO betrekking op de normale samenleving, op de wijze waarop in de samenleving de arbeid is georganiseerd, de wijze waarop sociale binding is geregeld, de wijze waarop normale zelfredzame burgers inhoud en vorm geven aan de zorg voor elkaar.

1.3. De zuigkracht van de zorg

Er wordt van twee kanten druk uitgeoefend om de WMO eerst en vooral in te vullen als zorgwet: een druk van bovenaf ingegeven door de noodzaak van kostenbesparingen; een druk van onderop door de angst van patiënten hun recht op voorzieningen te verliezen.

De oplopende AWBZ-kosten

De invoering van de WMO is mede ingegeven door zorgen om de oplopende kosten van de AWBZ, de Algemene wet bijzondere ziektekosten. Het Rijk wil een aantal AWBZ-aanspraken overhevelen naar andere regelingen. In plaats van mensen in een instelling te verzorgen wil men nieuwe combinaties van wonen en zorgen maken, opdat mensen langer in hun eigen huis blijven wonen. De huishoudelijke verzorging die tot nu toe vanuit de AWBZ werd betaald, gaat voortaan onder de WMO vallen. Zo probeert het Rijk de kosten voor de zorg in de hand te houden. Met de vergrijzing lopen echter ook de zorgkosten op. De gemeenten worden de komende jaren steeds meer met deze problematiek geconfronteerd. Uit de WMO-gelden moeten naast zorgvoorzieningen ook welzijnsvoorzieningen worden betaald. Om de oplopende zorgkosten te betalen kan er een druk ontstaan om het WMO-geld eerst en vooral in te zetten voor zorgvoorzieningen.

De bezorgdheid om zorgvoorzieningen

De plannen rond de invoering van de WMO hebben veel onrust veroorzaakt bij mensen met een chronische ziekte en/of een handicap. Bij de Wet voorzieningen gehandicapten (WVG) en de AWBZ is sprake van verzekerde rechten. De angst leefde dat mensen hun recht en zekerheid op zorg en voorzieningen zouden kwijtraken als de WVG en de huishoudelijke verzorging onder de WMO zouden worden gebracht. De eerste concepten van de WMO gaven ook alle aanleiding voor deze angst.

Dankzij inspanningen van de vakbonden, de ouderenbonden en gehandicaptenorganisaties is een compensatieplicht in de WMO gekomen. Dat wil zeggen dat de burger recht heeft op compensatie voor de beperkingen die hij/zij ondervindt om een huishouden te voeren, om zich te verplaatsen in en om de woning, om zich lokaal te verplaatsen per vervoermiddel, om medemensen te ontmoeten en op basis daarvan sociale verbanden aan te gaan.

WMO een voorzieningenwet?

Het gevaar is niet denkbeeldig dat bij de invoering van de WMO alle politieke, bestuurlijke en financiële nadruk komt te liggen bij de organisatie van de (individuele) zorg. Dat kan ten koste gaan van het onderhouden en in stand houden van een 'goede' samenleving waaraan mensen kunnen deelnemen. Voor uitkeringsgerechtigden en andere minima zou dat een ongunstige ontwikkeling zijn. Uiteraard zijn ook zij gebaat met voldoende goede en goed bereikbare zorgvoorzieningen. Maar meedoen aan de samenleving is breder dan (individuele) zorgvoorzieningen en heeft bijvoorbeeld ook betrekking op ontmoetingsplekken in de wijk en op het onderhouden van een sociaal klimaat van onderling respect en betrokkenheid. Die bredere leefbaarheidsaspecten vragen om aandacht en inzet van de samenleving.

Kiezen voor een brede invalshoek

Zorg is een belangrijk onderdeel van de WMO. De beleidsaandacht beperken tot dat ene onderdeel is onverstandig. Het meedoen bestrijkt veel meer terreinen: arbeid, zorg, wonen. Deze terreinen hangen met elkaar samen. De beleidsmakers en uitvoerders van de WWB en de WMO kunnen op deze samenhang insteken en de mogelijkheden verkennen die combinaties van beide wetten bieden. In veel gemeenten gebeurt dat onvoldoende: afdelingen weten onvoldoende van elkaars werkzaamheden. De meedoen-mogelijkheden vanuit de WWB worden groter als de gemeente een brede welzijnsinvulling geeft aan de WMO in plaats van een enge zorginvulling.

1.4. Een eigen ontwikkelingsperspectief

Mensen zo snel mogelijk toe leiden of terug leiden naar betaald werk. Dat is het kerndoel van de WWB. Uitkeringsgerechtigden worden daarmee in het spoor gezet van de economische ontwikkeling. Er zijn gemeenten die dat spoor nog willen versterken door de inzet van instrumenten uit de WMO: gezocht wordt naar extra mogelijkheden die de WMO biedt voor het wegwerken van belemmeringen die mensen hebben om deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Voor een aantal mensen dat nu langs de kant staat, kan dat perspectief bieden. Voor een groot aantal echter niet. Vooral mensen die al langer buiten het arbeidsproces staan, zijn wellicht meer gebaat bij een heel ander perspectief waarvoor de WMO ook ingezet kan worden. Dat eigen ontwikkelingsperspectief

kan aangeduid worden met de term *social port*, sociale thuishaven. Die term verwijst naar namen als main port, brain port, green port, trade port waarmee stedelijke regio's zich economisch op de kaart willen zetten. Dergelijke economische ontwikkelingsmodellen worden met veel elan gebracht. Ze zijn nodig om nieuwe bedrijven aan te trekken of de betrokkenheid van reeds gevestigde bedrijven vast te houden. Veel overheden, bureaus en bedrijven houden zich bezig met het formuleren en promoten van dergelijke economische ontwikkelingsvisies. Daarbij wordt steeds scherper onderkend dat de economische belangen ook gebaat zijn bij een toekomstgerichte culturele en sociale ontwikkelingsvisie. Een dergelijke sociale en culturele insteek biedt kansen om de WWB en de WMO te gebruiken als voertuigen naar een fatsoenlijke samenleving. Dat is een samenleving die erin slaagt haar burgers te behoeden voor vernedering, armoede, verloedering en onveiligheid en die ruimte schept voor ontmoeting, creativiteit, sociale innovatie, kunst en cultuur. Het opbouwen en ontwikkelen van zo'n social port, zo'n sociale thuishaven, is mede in het belang van de economische ontwikkeling van de regio. Die invalshoek biedt perspectief aan mensen die nooit profvoetballer zullen worden, maar die wel graag een potje mee voetballen in de samenleving waarvan ze deel uitmaken.

Geloof in eigen kunnen

Veel cliënten of vertegenwoordigers van cliënten zien in veranderingen vaak bedreigingen. Dat is verklaarbaar vanuit de ervaring die minima de afgelopen jaren keer op keer hebben opgedaan: veranderingen waren meestal even zoveel verslechtingen. Het minimele is ingekrompen of afgeschaft; het aanvragen van (bijzondere) bijstand werd lastiger; reïntegratietrajecten blijken een carrousel te zijn: mensen worden op trajecten gezet, bureaus hebben daar werk aan, maar voor de mensen zelf levert het lang niet altijd duurzaam werk op, ze zijn na enige tijd weer terug bij af, opnieuw in de uitkering.

*Dergelijke ontwikkelingen maken dat uitkeringsgerechtigden veranderingen met wantrouwen bezien. Kritiek leveren en alternatieve voorstellen ontwikkelen zijn acties die op zijn plaats zijn zolang regelingen nog in de fase zitten dat er over besloten moet worden, bijvoorbeeld door de Tweede Kamer. Zodra het besluitvormingsproces is doorlopen, is het zaak van **tegen-denken** om te schakelen naar **mee-denken**. Dat wil zeggen: zoeken naar mogelijkheden en kansen om de regelingen die er toch komen zo goed mogelijk te laten functioneren voor de eigen groep; niet alleen kijken naar gevaren en moeilijkheden, maar eerst en vooral insteken op mogelijkheden en kansen. Ieders energie kan worden ingezet. Die benadering strookt ook met het accent dat in het beleid gelegd wordt op de eigen verantwoordelijkheid van mensen. De condities moeten wel zo zijn dat mensen invulling kunnen geven aan deze eigen verantwoordelijkheid. Daarnaast is geloof in eigen kunnen een vereiste.*

2.1. Benut de energie van iedereen

De basisboodschap die WWB en WMO uitzenden luidt kort samengevat: red jezelf! Iedereen moet zich staande houden in de samenleving, voor zichzelf opkomen, meedoen in de concurrentieslag en ervoor zorgen dat anderen niet de kaas van zijn boterham eten. Zowel de WWB als de WMO moeten mensen steunen als ze zichzelf niet kunnen redden in de moderne samenleving. De beleidsaandacht concentreert zich op de afhankelijke en kwetsbare burgers: als mensen onvoldoende zelfredzaam zijn, moet er tijdelijk of blijvend ondersteuning geregeld

worden. De overheid wil niet dat dit te veel gaat kosten en doet daarom in de WMO een beroep op de burgers om de ondersteuning zo veel mogelijk zelf te regelen. Dat gebeurt al vaak.

Uit gegevens van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt dat er 3,4 miljoen mensen zijn die zich in vrijwilligerswerk of mantelzorg onbetaald voor een ander inzetten. In de praktijk gaan langdurige en intensieve zorgverlening vaak gepaard met overbelasting en ontwrichting van de eigen leefsituatie. Gemeenten moeten daarom – naast prikkels voor mensen die hun verantwoordelijkheid duidelijk niet nemen – met de WMO vooral beleid ontwikkelen om overbelasting bij mantelzorg en vrijwilligerswerk te voorkomen. De komende decennia is sprake van toenemende vergrijzing en daarom zal er in de toekomst nog meer ondersteuning nodig zijn. Met de WMO krijgen gemeenten de kans om de energie van al hun burgers te waarderen. Daarbij zijn alle initiatieven van belang die bijdragen aan het welzijn van en de sociale samenhang in de samenleving, onafhankelijk of ze betaald of onbetaald worden uitgevoerd. De inzet en de energie van iedereen zijn nodig. De gemeente kan de WMO inzetten om deze eigen initiatieven uit te bouwen. Zo ontstaat een samenleving waarin iedereen een gerespecteerde plek heeft.

2.2. Breng in kaart wat mensen wél kunnen

De WWB legt sterk de nadruk op uitstroom naar betaalde arbeid. Alles wat mensen daarvan afhoudt wordt in kaart gebracht en er worden trajecten uitgezet om mankementen te verhelpen. Vanuit die uitstroombenadering wordt eenzijdig gekeken naar mensen: vooral hetgeen ze niet kunnen wordt in beeld gebracht. Veel mensen die nu aan de kant staan hebben meer mogelijkheden en kwaliteiten in de sociale sfeer en kunnen daarvoor ook meer enthousiasme opbrengen. De invoering van de WMO kan helpen om het arbeidsbegrip dat doorgaans in de WWB wordt gehanteerd, te verbreden. Dat is voor uitkeringsgerechtigden van belang, maar ook voor een evenwichtige ontwikkeling van de gemeenschap waarvan uitkeringsgerechtigden deel uitmaken. Cliëntenraden kunnen dat idee scherper en zelfverzekender naar voren brengen als zij een eigen visie ontwikkelen op de WMO. Ons advies luidt daarom: beperk de WMO niet tot een zorgwet, maar blijf de WMO benaderen als een brede participatiewet.

2.3. Mogelijkheden op drie terreinen

In deze publicatie werken we de bepleite brede benadering van de WMO uit op drie terreinen: arbeid, zorg, buurt. Voor mensen met een WWB-uitkering kunnen er extra mogelijkheden ontstaan als onder invloed van de WMO deze terreinen een bredere maatschappelijke inbedding krijgen. Dat wil zeggen dat ze niet louter benaderd worden als afzonderlijke afgeschermd gebieden, maar worden geplaatst in de context van de gehele samenleving en de ontwikkelingen die zich daarin voordoen.

Arbeid

De organisatie van de arbeid moet zo zijn dat er meer mogelijkheden zijn voor uitkeringsgerechtigden om mee te doen zoals ze zijn, met hun beperkingen en met hun kwaliteiten. Vanuit de invalshoek van de WMO – ondersteuning bieden bij meedoen in de samenleving – kan het bedrijfsleven worden geholpen met het inrichten van een arbeidsorganisatie, die niet louter geleid wordt door financiële kaders, maar waarin bredere maatschappelijke verantwoordelijkheden tot uiting komen.

Zorg

Het huidige beleid is erop gericht te bevorderen dat mensen met een handicap in de wijk gaan/blijven wonen, deel uitmaken van de samenleving. Als zo'n vermaatschappelijking van de zorg weer gewoon wordt gevonden, wordt het ook gewoon dat mensen met een handicap werkzaamheden verrichten ten behoeve van andere mensen. Dat is vermaatschappelijking in het kwadraat: mensen met een arbeidshandicap of een andere belemmering verrichten werk dat ertoe bijdraagt dat mensen met een zorgbehoefte gewoon deel kunnen blijven uitmaken van de samenleving.

Buurt

Door te investeren in hun directe leefomgeving kunnen mensen en organisaties bijdragen aan de leefbaarheid van de buurt. Het zorgen voor veiligheid, het realiseren van goede verhoudingen, het aanpakken van alledaagse problemen zijn vormen van arbeid die nodig zijn om mensen weer vertrouwen te geven in de kracht van kleinschalige leefverbanden. Dit sociale werk biedt kansen op emplooi aan mensen die elders weinig mogelijkheden krijgen om mee te doen in de samenleving.

Arbeid

Kerndoel van de WWB en de WMO is: mensen ondersteunen om mee te doen in de samenleving. Dat meedoen kan betrekking hebben op werk. Mensen met een handicap of een andere belemmering zouden het liefst meedoen in het gewone bedrijfsleven. Veel reïntegratietrajecten vanuit de WWB richten zich vooral op het wegnemen van belemmeringen bij uitke- ringsgerechtigden om uit te stromen naar betaald werk. Met de mogelijk- heden en expertise vanuit de WMO kan daaraan een dimensie worden toegevoegd: het bedrijfsleven richt zijn arbeidsorganisatie zo in dat er meer ruimte ontstaat voor mensen om mee te doen zoals ze zijn, met hun beperkingen en hun kwaliteiten.

Om dat mogelijk te maken kan de gemeente stimuleren dat fabrieken, kantoren en andere firma's naast economische ook sociale doelstellingen nastreven. De instrumenten en middelen van de WWB en de WMO kunnen worden ingezet om ondernemers in staat te stellen om arbeidsgehandicap- ten een plaats te geven in hun bedrijf en ze een gewaardeerde plek te laten innemen in het bedrijfsproces. Die benadering verduidelijken we onder de noemer 'de sociale onderneming'. We beschrijven kort een voorbeeld van zo'n sociale firma. Vervolgens geven we enkele andere suggesties om men- sen meer kansen te geven in het reguliere bedrijfsleven. Tenslotte noemen we enkele condities die aanwezig moeten zijn om WWB-gerechtigden der- gelijke kansen te bieden.

3.1. De sociale onderneming

Werk is heel belangrijk in onze samenleving. Mensen die vanwege een handicap of een andere belemmering geen werk kunnen krijgen, voelen zich vaak buitengesloten, voelen zich geen volwaardig burger. Ze mis- sen waardering van medemensen, krijgen geen kans zich te ontplooiën, hebben minder gelegenheid om sociale relaties op te bouwen. Er zijn firma's die banen scheppen voor mensen die vanwege een handicap uitgesloten worden een economische bijdrage aan de maatschappij te leveren. Dat zijn sociale ondernemingen. Deze firma's gaan uit van speciale waarden: ze combineren hun economische doelstelling met een sociale missie. Het zijn werkgemeenschappen waar mensen met en zonder handicap samen werken en waar beide groepen werknemers

gelijkwaardige rechtsposities hebben. Er worden goederen of diensten geproduceerd voor een markt tegen marktconforme prijzen. Sociale firma's werken kostendekkend of zijn winstgevend. Er is een sterk solidariteitsgevoel met elkaar en met het voortbestaan van de onderneming. Getracht wordt zoveel en zo vaak mogelijk de onbenutte kwaliteiten van de werknemers aan te boren. Het arbeidsorganisatieproces is gebaseerd op het principe: de mens is de maat. (zie: A.A. Smit, J. Minderhoud, *Bedrijven met een dubbel doel. Ervaringen van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven*, TNO Arbeid, Hoofddorp, 2003)

Veel reïntegratieprojecten vanuit de WWB beperken zich ertoe om uitkeringsgerechtigden beter toe te rusten voor de arbeidsmarkt: sleutelen aan de houding, sollicitatietraining, cursussen om kwalificaties te verwerven. Dit 'upgraden' van mensen volstaat vaak niet; er moeten ook werkplekken zijn waar mensen de kans krijgen om mee te doen, met hun handicap en hun beperkingen. Er zijn te weinig reguliere bedrijven die bereid zijn mensen in dienst te nemen die een (grote) afstand hebben tot de arbeidsmarkt. Toch is dit heel belangrijk: de organisatie van de arbeid moet ingebed zijn in de samenleving en moet derhalve zo zijn dat een doorsnee uit de samenleving er ook emplooi kan vinden. Voor het meedoen als burger is het belangrijk dat er bedrijven zijn waar sprake is van een mix van werknemers mét en zonder arbeidshandicap. Een doelstelling van het gemeentelijk WMO-beleid zou kunnen zijn: bedrijven ondersteunen bij het tot stand brengen en in stand houden van deze mix. Dat is een vorm van 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' die nog te weinig in praktijk wordt gebracht.

3.2. Bakkerij en lunchcafé Driekant

Driekant is een biologische bakkerij met een winkel en lunchcafé in het centrum van Zutphen. De klanten komen voor het heerlijke brood en gebak, de sfeervolle omgeving en de lekkere koffie. Ogenschijnlijk is Driekant een gewone zaak, maar wie goed kijkt, ziet veel personeel aan het werk, meer dan in een gemiddelde bakkerij. Bijzonder aan Driekant is dat commerciële activiteiten met succes worden gecombineerd met praktijkopleidingen voor mensen die (nog) geen aansluiting vinden bij de reguliere arbeidsmarkt. Dat zijn onder meer mensen met een verstandelijke handicap die een vak willen leren en ervaring willen opdoen in een bedrijf; schoolverlaters van het speciaal onderwijs die (nog) niet

meekunnen in het reguliere bedrijfsleven; mensen met een hulpvraag, zoals ex-psychiatrische patiënten en ex-verslaafden; mensen die in het kader van reïntegratie een beschutte werkplek nodig hebben om zelfvertrouwen op te bouwen en weer in het arbeidsritme te komen. Driekant biedt aan 20 tot 25 mensen een leerwerkplek. Deze mensen werken samen met vakkrachten zoals bakkers en winkelpersoneel. Die dragen al werkende kennis en vakmanschap over en combineren dit met individuele zorg en stimulerende aandacht. Op die manier draagt Driekant een concreet steentje bij aan het realiseren van een samenleving met een economisch proces waaraan iedereen naar eigen vermogen kan deelnemen. (zie www.driekantambachtscentrum.nl)

3.3. Enkele suggesties

Er zijn veel mogelijkheden om de organisatie van de arbeid in te bedden in de samenleving. We geven enkele suggesties die hier en daar reeds in praktijk worden gebracht.

Oudere vaklui begeleiden jongeren

Onder de cliënten van de sociale dienst zijn wellicht mensen die in het verleden vakbekwaamheden hebben opgedaan. Deze mensen zouden mogelijk emplooi kunnen vinden in het begeleiden en opleiden van jongere werklozen die een vak willen leren. Dat zou bijvoorbeeld kunnen in hobbywerkplaatsen voor hout en metaal waar tegen gereduceerd tarief producten en diensten geleverd worden voor mensen met lage inkomens. Er kunnen ook projecten worden opgezet in overleg met het reguliere bedrijfsleven. Er zijn bijvoorbeeld bedrijven die tweedehands spullen ophalen en weer repareren tot bruikbare producten. Daar zijn mogelijkheden voor mensen om hun vakkennis dienstbaar te maken en om jonge mensen op te leiden tot vakbekwame werknemers die goede kansen hebben op de arbeidsmarkt.

Invalen voor werknemers die vrijwilligerswerk doen

Jaren geleden is vanuit het opbouwwerk in Leeuwarden een project ontwikkeld dat niet of nauwelijks in praktijk is gebracht, maar dat in het licht van de WMO een herkansing verdient. Werknemers die vrijwilligerswerk doen krijgen de mogelijkheid om dit werk een of twee dagen te doen met behoud van loon. Op de opgevallen

plekken worden werklozen ingezet die niets liever doen dan aan de slag gaan in het reguliere bedrijfsleven. Het bedrijf levert een bijdrage in de kosten van zo'n project en datzelfde doet de gemeente. De ene partij doet dit in het kader van het sociaal ondernemerschap en het opbouwen van lokale goodwill; de andere partij doet het in het kader van de uitvoering van de WWB en WMO.

Combineren van vrijwilligerswerk en betaald werk

Er zijn uitkeringsgerechtigden die vrijwilligerswerk doen dat maatschappelijk zinvol is en dat in het kader van het gemeentelijk WMO-beleid erg waardevol is. Vanuit de WWB zou kunnen worden afgesproken dat betrokken uitkeringsgerechtigden vanwege vrijwilligerswerk bijvoorbeeld voor achttien uur in de week vrijgesteld worden van sollicitatieverplichtingen. Voor de andere achttien uur zou reguliere arbeid verricht kunnen worden. Dat zou ook kunnen gelden voor mensen met zorgtaken. Mensen die op basis van zulke regelingen mee kunnen doen in het reguliere arbeidsproces, kunnen daar uitdragen dat er ook veel werk is buiten de sfeer van de betaalde arbeid en dat het niet per definitie zo moet zijn dat dit onbetaalde werk zich voegt naar het ritme en de orde van de betaalde arbeid.

Mensen met beperking bij gemeente in dienst

Mensen met beperkingen moeten mee kunnen doen. Dat is de kern van het WMO-beleid. Dat moet dan ook gelden voor de sector van de betaalde arbeid. Dat houdt in dat deze sector zich open moet stellen om mensen met beperkingen of belemmeringen mee te laten doen. Niet op een afgeschermd werkplek, waar andere werknemers er geen last van hebben of er niet mee worden geconfronteerd. Nee, gewoon als werknemers in reguliere dienst, geaccepteerd en ondersteund door collega's. Vanuit het WWB- en WMO-beleid kan de gemeente de werkgevers in de regio hierop aanspreken. Het gezag waarmee de gemeente dit kan doen stijgt, als de gemeente zelf het goede voorbeeld geeft en mensen met beperkingen gewoon opneemt in haar arbeidsorganisatie.

3.4. Maatschappelijke betrokkenheid

Om vanuit de WWB en de WMO een bijdrage te leveren aan de 'socialisering' van het bedrijfsleven, aan de opbouw en uitbouw van sociale firma's, is een aantal condities nodig. Enkele stippen we aan. De voorname ervan is: maatschappelijke betrokkenheid.

Maatschappelijke betrokkenheid

De gemeente kan bedrijven die zich in de regio willen vestigen of daar al gevestigd zijn, aanspreken op hun verantwoordelijkheid om niet alleen bedrijfsmatig maar ook maatschappelijk verantwoord te ondernemen. De medewerking van gemeenten bij vergunningen of bestemmingsplanwijzigingen kan afhankelijk worden gesteld van de medewerking die het bedrijf in kwestie wil leveren aan het realiseren van een arbeidsmarkt waarin ook mensen met belemmeringen emplooi kunnen vinden. Dergelijke eisen kunnen ook gesteld worden bij het aanbesteden. Op die wijze kan bijvoorbeeld geregeld worden dat bedrijven stageplekken realiseren of een bepaald aantal werklozen in dienst nemen. Dat wordt sociaal verantwoord aanbesteden genoemd en iedere gemeente kan dat in praktijk brengen.

Geen regel-gedoe

In de regel zijn ondernemers wel aanspreekbaar op het leveren van bijdragen aan het goed functioneren van de samenleving en staan ze ook open voor het in dienst nemen van werklozen. Ze worden echter vaak afgeschrikt door alle gedoe er om heen: rapportages, subsidie-regelingen, extra risico's die weer afgedekt moeten worden. Bedrijven zouden gevrijwaard moeten zijn van dergelijk administratief 'gedoe'; ze moeten zich kunnen beperken tot hun hoofdtaak: het creëren van banen.

Goede begeleiding

Reïntegratieprojecten staan of vallen met het al dan niet aanwezig zijn van goede begeleiding op de werkvloer. Dat geldt voor uitkeringsgerechtigden die hun plek moeten zien te vinden in de arbeidsorganisatie. Het geldt evenzeer voor de werknemers die reeds aanwezig zijn op de werkvloer of elders in de organisatie en die de bereidheid en de vaardigheid moeten hebben/krijgen om samen te werken met mensen die mogelijk een handicap of beperking hebben.

Uitwisseling van denken en doen

Sociale diensten hebben tot nu toe gewerkt met reïntegratiebureaus die vaak eenzijdig gericht waren op de sector van de eenvoudige productie. Ook veel workfirst-projecten hebben deze insteek. Bij de invoering van de WMO is het zaak dat de ambtenaren en de afdelingen die belast zijn met de uitvoering van de WWB en de WMO met elkaar in contact treden, elkaars taal leren verstaan en van elkaar horen wat de mogelijkheden en beperkingen zijn. Hetzelfde geldt overigens voor beleidsambtenaren en uitvoerende werkers: ook die kunnen meer kennis nemen van elkaars denken en doen.

Durf om te investeren in mensen

De WWB stimuleert gemeenten aan te sturen op snelle uitstroom. Lang niet altijd is dat de verstandigste en meest effectieve keuze. Veel mensen zijn na verloop van korte tijd weer terug in de uitkering en hebben een slechte ervaring opgedaan die als een belemmering werkt bij de volgende reïntegratiemogelijkheid. De gemeente moet de durf hebben om te investeren in mensen. Dat dit te weinig gebeurt, blijkt ook uit de grote overschotten die veel gemeenten hebben op het W-deel, het geld dat ze ontvangen van het Rijk en dat besteed moet worden aan het toeleiden van mensen naar werk. Van belang is ook dat de consultants van de sociale dienst een goed en actueel beeld hebben van de mensen die een uitkering ontvangen: welke mogelijkheden hebben deze mensen, welke beperkingen, wat willen en kunnen mensen zelf, hoe kan positief ingespeeld worden op initiatieven van mensen zelf?

Zorg

In de zorg zijn veel ontwikkelingen gaande, mede ingegeven door verwachte financieringsproblemen ten gevolge van vergrijzing. Een van die ontwikkelingen is de vermaatschappelijking van de zorg: mensen die oud zijn, mensen met een fysieke of verstandelijke handicap worden niet langer goed en veilig opgeborgen aan de rand van de samenleving op prachtige terreinen in de bossen, maar ze worden gehuisvest in de wijken en dorpen, dus gewoon in de kern van de samenleving. Dat vraagt een andere organisatie van de zorg en ook een ander aanbod van diensten. Door de WWB en de WMO kan op deze ontwikkeling worden ingespeeld. Na een korte toelichting op deze vermaatschappelijking, geven we een concreet voorbeeld van een project in Tilburg waarin WMO en WWB goed op elkaar inspelen. Daarnaast geven we nog enkele andere ideeën om projecten op te zetten. We sluiten af met het noemen van een aantal condities die aanwezig moeten zijn om op het terrein van zorg een goed samenspel te krijgen tussen WWB en WMO.

4.1. De vermaatschappelijking van de zorg

Het Expertisecentrum Informele Zorg (EIZ) omschrijft vermaatschappelijking van de zorg als volgt: verschuiving binnen de zorg waarbij gestreefd wordt om mensen met beperkingen (van lichamelijke, verstandelijke of psychische aard), chronisch zieken en kwetsbare ouderen met al hun potenties en kwetsbaarheden een eigen zinvolle plek in de samenleving te laten innemen en hen daarbij waar nodig te ondersteunen.

Met deze vermaatschappelijking van de zorg wordt ingespeeld op de behoeften en wensen van mensen: veel ouderen en gehandicapten willen niet in instellingen leven, maar willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen in de wijk tussen andere bewoners. Deze omslag in denken speelt ook in op de problematiek van de vergrijzing. Er komen steeds meer ouderen. Het beleid is deze mensen in staat te stellen het zo lang mogelijk zelf te redden in de samenleving. Dat doel wordt bevorderd met het organiseren van maatschappelijke ondersteuning in de eigen familie, de eigen buurt, het eigen dorp. Het bevorderen en regelen van deze ondersteuning is de doelstelling van de WMO. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden die de WWB biedt om mensen die nu langs de kant staan te reïntegreren in de arbeid die de vermaat-

schappelijking van de zorg met zich meebrengt: zorgdiensten als huishoudelijke verzorging, ondersteunende en activerende begeleiding en dagverzorging; welzijnsdiensten als maaltijdvoorziening, personen-alarmering, ouderenadvisering, bewegen voor ouderen, sociale activiteiten, boodschappen doen, klusjes in en rondom het huis.

Bij het bieden van al deze vormen van zorg en ondersteuning ligt het voor de hand dat gemeenten de vraag stellen of er combinaties van WMO en WWB gemaakt kunnen worden. Onder een aantal voorwaarden is hier meervoudige winst te halen: ouderen ontvangen goede ondersteuning, mensen die nu aan de kant staan vinden emplooi, de zorg blijft betaalbaar, de samenleving behoudt haar humane karakter. Dat laatste mag best extra worden onderstreept, omdat er signalen zijn dat de samenleving verhardt en er minder bereidheid zou zijn om mensen met beperkingen te accepteren als medeburgers.

4.2. Wonen, Zorg en Service in de Wijk

Een aantal organisaties uit de sfeer van zorgen en wonen besluit in 2001 een project op te zetten in Tilburg-Noord om woon-, zorg- en servicediensten aan te bieden aan ouderen in de wijk. Het gaat om welzijnsdiensten, zoals ondersteuning van de mantelzorg, begeleiden bij het boodschappen doen, begeleiden bij artsbezoek, samen een wandelingetje maken of begeleiden bij deelname aan sociale activiteiten. Daarnaast zijn er woondiensten, zoals hulp bij verhuizen, hulp bij de grote schoonmaak, hulp bij gebruik van elektrotechnische apparaten, kleine reparaties, tuinwerkzaamheden en dierenverzorging. Verder is er sprake van zorgdiensten, zoals boodschappen doen, hulp bij maaltijdbereiding, dagelijkse schoonmaakwerkzaamheden, hulp bij wassen of strijken en administratieve ondersteuning. Allemaal voorbeelden van eenvoudige dienstverlening die het mogelijk maken dat mensen langer zelfstandig in hun eigen woning en hun eigen buurt kunnen blijven wonen.

Om mensen met deze dienstverlening vertrouwd te maken zijn gratis dienstencheques verspreid in de wijk. Dat is gericht gebeurd aan mensen die een laag inkomen hebben of aan huurders van de woningcorporaties die meedoen aan het project en voor hun huurders een aantal uren dienstverlening hebben ingekocht. Mensen kunnen dienstencheques kopen. Mensen die tot de doelgroep horen – het gaat om mensen met weinig inkomen of huurders van bepaalde wooncomplexen – kunnen

diensten afnemen tegen een gereduceerd tarief van € 5 per uur. Die lage prijs zou het bezwaar van concurrentievervalsing kunnen oproepen. Daar is echter geen sprake van, omdat het dienstverlening betreft waarvoor in de regel geen professionals te krijgen zijn. Daarvoor zijn de klussen meestal te gering van omvang. De bijdrage van € 5 voorkomt dat mensen onnodig gebruik maken van de dienstverlening en verhindert dat het project het imago krijgt van 'liefdewerk oud papier'.

Het is de bedoeling dat dit project met de dienstencheques deel gaat uitmaken van het Tilburgse WMO-beleid. De diensten worden verleend door mensen met een bijstandsuitkering. Door aan het project mee te doen kunnen mensen kennis maken met het terrein van de zorg (oriëntatietraject), kunnen ze in combinatie met de dienstverlening een opleiding volgen in de zorg (activeringstraject), kunnen ze doorstromen naar een baan in de zorg (toeleidingstraject). In de projectperiode van mei 2002 tot mei 2004 hebben 135 personen meegedaan in het project: 42 volgden een oriëntatietraject, 42 een activeringstraject en 51 een toeleidingstraject. In deze periode zijn 70 mensen uitgestroomd naar werk: 29 naar regulier werk, 23 naar gesubsidieerd werk en 18 naar vrijwilligerswerk met behoud van uitkering. Eind 2005 hebben de initiatiefnemers van het project in Tilburg-Noord een samenwerkingsovereenkomst getekend om het project voort te zetten en om het concept in andere wijken in Tilburg in te voeren. (Beschrijving ontleend aan *Verzamelbrief mei 2006*, ministerie van SZW; zie ook de site van woonzorgservice in de wijk: www.wzsw.nl)

4.3. Enkele suggesties

Naast het project in Tilburg zijn er nog veel meer initiatieven mogelijk op het terrein van de zorg waarbij WWB en WMO een gecombineerde inbreng kunnen leveren. We stippen enkele mogelijkheden aan.

Dagopvang

In buurt- en wijkgebouwen kunnen ruimten worden ingericht die geschikt zijn voor dagopvang van dementerende ouderen en andere buurtbewoners met een handicap. Daar zijn mensen voor nodig om te assisteren. WWB-uitkeringsgerechtigden kunnen hiervoor in aanmerking komen. In overleg met een zorginstelling kunnen projecten worden opgezet waarin mensen in de praktijk opgeleid worden tot gediplomeerd (assistent-)verzorger.

Respijtzorg voor mantelzorgers

Mantelzorgers moeten dag in dag uit 24 uur per etmaal klaar staan om zorg te verlenen aan familieleden of vrienden. Als ze in deze zorg niet af en toe vervangen worden, houden deze mantelzorgers het zelf niet vol. Daarom is het van belang projecten op te zetten waarin mensen opgeleid worden om mantelzorgers te vervangen, opdat deze af en toe een dag of weekend vrij hebben. Ook kunnen mantelzorgers worden ondersteund om zich om of bij te scholen op basis van hun praktijkkennis in de zorg.

Tafeltje dekje

Rond brengen van maaltijden voor mensen die tijdelijk of blijvend niet in staat zijn hun eigen maaltijd te bereiden. Mensen die deze maaltijden rondbrengen kunnen ook geschoold worden in sociale vaardigheden zoals luisteren en signaleren. Ze kunnen geïnformeerd worden over het plaatselijke minimabeleid en de inkomensondersteunende regelingen die daarin zijn opgenomen. In voorkomende gevallen kunnen ze mensen daarop wijzen en helpen met het invullen van aanvraagformulieren.

Eetpunt

In een buurt- of dorps huis kunnen mensen afspreken om een of enkele malen in de week gezamenlijk de maaltijd te gebruiken. Als mensen daartoe nog in staat zijn kunnen ze betrokken worden bij het voorbereiden en klaarmaken van maaltijden. Behalve het zorgen voor goed en gezond eten, is zo'n eetpunt van belang voor het opdoen en onderhouden van sociale contacten. In kleine dorpen en grote steden zijn dergelijke initiatieven waarbij met elkaar eten fingeert als sociaal bindmiddel. (zie www.grashoek.net - www.vanharteresto.nl)

4.4. Het nadenkend rekenen

Om WWB en WMO op het terrein van zorg goed op elkaar te laten inspelen moet een aantal condities worden vervuld. Enkele van deze condities stippen we aan onder de noemer nadenkend rekenen. Overwegingen vanuit de WMO kunnen een aanvullende correctie vormen op het rekenend denken waartoe de WWB aanzet. Dat rekenend denken neigt naar rekensommen op korte termijn en kort door de bocht:

de kortste weg naar betaald werk! Bij enig nadenken blijkt dat vaak niet de meest effectieve en efficiënte weg te zijn.

Mensen aanspreken op wat ze wél kunnen

Uitkeringsgerechtigden merken dat andere mensen uit hun buurt hen nodig hebben, dat ze iets te bieden hebben, voor mensen iets kunnen betekenen. Dat verstrekt hun zelfvertrouwen en het gevoel van eigenwaarde. Mensen ontvangen respect van medeburgers, omdat ze iets voor elkaar betekenen. Projecten die mensen aanspreken op hetgeen ze wél kunnen, hoeven niet met dwang te werken om deelnemers te krijgen. Er hoeft niet gedreigd te worden met sociale dienstplicht, gedwongen vrijwilligerswerk of terugkeerbanen. Er moet wel vertrouwen worden gesteld in mensen, ook in mensen die door omstandigheden voor kortere of langere tijd in een uitkeringssituatie verkeren. Dat wil niet zeggen dat mensen niet over vaardigheden en competenties beschikken.

Mensen perspectief bieden op basis van sociaal profijt

Het Tilburgse project begeleidt mensen en geeft hen een praktijkgerichte opleiding, waarin veel nadruk ligt op het ontwikkelen van sociale vaardigheden. Samen met het ROC wordt een nieuwe mbo-opleiding woonzorg-serviceverlener ontwikkeld. Gezien de toenemende vergrijzing en gezien het beleid van extramuralisering van de zorg kan dit een perspectiefvol nieuw beroep zijn. Het is de vraag of deze woonzorg-serviceverleners individueel zoveel omzet halen en winst maken dat daaruit een volwaardig salaris betaald kan worden. De vraag is of het juist is deze dienstverleners zo te benaderen. De winst – of beter gezegd de maatschappelijke opbrengst – zit ook in het voordeel dat de buurt en de samenleving als geheel ervan hebben. Op basis van dat sociale profijt kan betrokken dienstverleners een inkomen worden geboden dat ook hen in staat stelt een fatsoenlijk leven te leiden.

Combinaties van arbeid

Bij de beschrijving van het Tilburgse project wordt gemeld dat 70 personen uitgestroomd zijn naar werk. Die mededeling wordt nader gespecificeerd. Daarbij blijkt het te gaan om drie vormen van werk: regulier werk, gesubsidieerd werk, vrijwilligerswerk. In de WWB worden vaak alle kaarten gezet op uitstroom naar reguliere arbeid. De invloed van de samenwerking met de WMO kan zijn dat ook in de WWB meer gevoel ontstaat voor het belang van andere vormen van arbeid naast regulier

betaald werk. Die bredere opvatting kan ertoe bijdragen dat ook voor mensen die werk doen buiten de reguliere arbeid, omstandigheden worden geschapen die maken dat mensen een fatsoenlijk bestaan kunnen hebben. Nu wordt dat voor een groot deel geblokkeerd door ideologische overwegingen: Haagse beleidsmakers en bestuurders weigeren het ergerlijke feit onder ogen te zien dat veel WWB'ers weinig tot geen kansen hebben op de huidige arbeidsmarkt, ook niet nu de economie weer aantrekt. Het opleggen van plichten om terugkeerbanen te accepteren verandert daar niets aan. Het frustreert alternatieven die vanuit de praktijk ontstaan. Daarom is ons advies: zorg voor participatiebanen die aansluiten bij hetgeen mensen kunnen en voeg als gemeenschap een extra bedrag toe aan de uitkering zodat betrokkenen een normaal arbeidscontract kunnen krijgen; accepteer dat deze participatiebanen eindbanen zijn, die een positief effect hebben op terreinen waar weinig koopkrachtige vraag is, maar waar veel sociale winst valt te boeken.

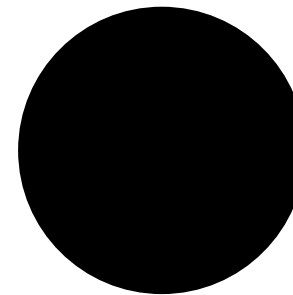
Publiek-private samenwerking

De initiatiefnemers van het Tilburgse project gaan onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om deze dienstverlening op de markt aan te bieden tegen een marktconforme prijs van € 15 per uur. De kansen worden hoopvol ingeschat als vanuit publiek-private samenwerking een mix van financieringsmogelijkheden ontstaat:

- *inkomsten uit inkoop van trajecten ten laste van het W-deel van de WWB;*
- *een bijdrage uit het gemeentelijk minimabeleid om de dienstverlening betaalbaar te houden voor mensen met een laag inkomen;*
- *cofinanciering door samenwerkingspartners uit de sfeer van de zorg en het wonen;*
- *externe innovatiebudgetten;*
- *inkomsten uit de verkoop van dienstencheques.*

Tellen en meetellen

Ook in de sociale sector moeten steeds meer diensten en projecten worden aanbesteed. Bij dit aanbesteden zou de gemeente niet louter bedrijfseconomisch moeten rekenen, maar alle kosten en opbrengsten meetellen. Sociale doelstellingen kunnen in het bestek verwerkt worden om bij het maken van een keuze het werk aan bedrijven te kunnen gunnen die medewerking verlenen aan bredere doelen die de gemeente stelt in het kader van de WMO en WWB.

Buurt

De laatste jaren is er veel belangstelling voor leefbaarheid, aandacht voor de directe omgeving. Investeren in de buurt levert winst op voor verschillende partijen: bewoners, maatschappelijke organisaties en overheden. Veel problemen en grote maatschappelijke kosten kunnen worden voorkómen als er gezorgd wordt voor sociale samenhang in de directe woon- en leef-omgeving. Om een goede sociale infrastructuur te bouwen en te onderhouden is inzet nodig van menskracht en middelen. Goed samenspel tussen WWB en WMO kan vergemakkelijken dat dergelijke middelen beschikbaar komen. We geven een voorbeeld hoe de sociale samenhang in buurten versterkt kan worden en stippen daarnaast andere mogelijkheden aan. Ook hier geldt dat aan een aantal condities moet zijn voldaan.

5.1. De revitalisering van de buurt

In 2005 verscheen bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid de studie *Vertrouwen in de buurt*. Daarin wordt ingegaan op mogelijkheden om kleinschalige leefverbanden te versterken. De buurt biedt handvatten om het vertrouwen van burgers in elkaar te versterken, om sociale afzijdigheid te verminderen, om het vertrouwen van burgers in de politiek te herstellen. In buurten en kleine dorpskernen gaan mensen dagelijks met elkaar om en daar krijgt ook de wisselwerking tussen burgers en politiek inhoud. Veel zaken in de buurt kunnen de bewoners zelf aanpakken als anderen – wooncorporaties, scholen, politie, welzijnswerk – ook in beweging komen en als de overheid betrokkenheid van burgers stimuleert en faciliteert.

Vanuit WMO en WWB kan worden ingespeeld op de politieke aandacht die er momenteel is om de leefbaarheid in buurten en kernen te vergroten. Daarbij hoeft het veiligheidsbeleid niet beperkt te worden tot het beschermen van burgers tegen (kleine) criminaliteit, maar kan het een bredere invulling krijgen: het herwinnen van publiek burgerschap en het scheppen van ruimte voor ontmoeting, creativiteit, sociale innovatie, kunst en cultuur. Vanuit dit brede kader kunnen projecten worden opgezet om de betrokkenheid van mensen op elkaar te vergroten. Dat creëert meedoen-mogelijkheden in twee opzichten. Mensen worden uit hun isolement gehaald en opgenomen in het dagelijkse leven van

de buurt. Tegelijk schept dit meedoen mogelijkheden voor emplooi, betaald en onbetaald. Want om sociale uitsluiting tegen te gaan en sociale cohesie te bevorderen is professionele inzet noodzakelijk en heeft het scheppen van werkgelegenheid in de sociale infrastructuur een hoge urgentie.

5.2. De buurtmeester

In verschillende buurten hebben wooncorporaties – al dan niet met ondersteuning van de gemeente – buurtmeesters aangesteld, de ogen en oren van de buurt. Ze doen kleine klussen in en rondom de woningen, signaleren als er zwerfvuil ligt op straat, als het straatmeubilair of de verlichting stuk zijn, als er problemen zijn met bestrating of openbaar groen. Samen met bewoners maken ze de buurt schoon en zorgen er voor dat deze schoon blijft. De buurtmeesters hebben daarnaast een sociale functie. Ze lopen dagelijks door de buurt en kunnen gemakkelijk aangesproken worden door buurtbewoners die met problemen zitten of hulp nodig hebben. De buurtmeesters zijn het smeermiddel tussen bewoners en corporatie of gemeente én tussen de bewoners onderling. Ze kunnen ook contacten onderhouden met politie, maatschappelijk werk, jongerenwerk en andere sociale instellingen. De aanwezigheid van buurtmeesters is in het belang van wooncorporatie en gemeente: deze hebben hierdoor een duidelijk gezicht in de buurt en laten merken dat de leefomgeving van bewoners hen ook aangaat, hen iets waard is. Dat is van belang, ook voor de bewoners, zeker in buurten waar mensen vaak het gevoel krijgen dat de overheid hen niet ziet staan en mensen uit bepaalde buurten aan hun lot overlaat. Herstel van vertrouwen is hier het trefwoord. Er zijn steden waar afspraken zijn gemaakt tussen bewoners, gemeenten en corporaties om de functie van buurtmeester voor een aantal jaren te garanderen.

5.3. Enkele suggesties

Naast de inzet vanuit het wonen zijn er andere voorzieningen in de wijk die een functie kunnen vervullen om de leefbaarheid te vergroten. Mede met inzet van uitkeringsgelden kunnen mogelijkheden tot emplooi ontstaan die van belang zijn voor mensen die nu nog langs de kant staan zonder werk; ze kunnen ook van belang zijn voor het herstel en behoud van sociale cohesie in de samenleving.

Brede school

Een brede school is een samenhangend netwerk van toegankelijke voorzieningen voor kinderen, jongeren en gezin, met de school als middelpunt. De belangrijkste doelen zijn: het vergroten van de ontwikkelingskansen van kinderen; het verbeteren van de samenwerking tussen instellingen; het gebruiken van accommodaties voor meerdere doeleinden. Om deze doelen te halen kunnen verschillende activiteiten worden ontplooid: opvoedingsondersteuning, expressie, sport en spel. Dat biedt kansen op emplooi voor mensen die mogelijk nu werkloos aan de kant staan.

Buurt, onderwijs en sport

Het ministerie van VWS heeft een tijdelijke stimuleringsregeling *buurt, onderwijs en sport*, de BOS-impuls, in het leven geroepen. De regeling kan gemeenten helpen om met sport en bewegen achterstanden bij jeugdigen in bepaalde wijken te bestrijden. Vanuit WWB en WMO kunnen menskracht en middelen worden ingezet om deze stimulans om te zetten in blijvende activiteiten.

Het bestrijden van niet-gebruik

Veel minima maken niet of niet voldoende gebruik van regelingen die in het leven zijn geroepen om hen enige inkomensondersteuning te bieden. Dit niet-gebruik is zo hoog omdat mensen niet of onvoldoende op de hoogte zijn van de regelingen en omdat de regelingen te ingewikkeld zijn en er te veel (soms overbodige) formulieren ingevuld moeten worden. Gemeenten kunnen projecten opzetten om minima te wijzen op hun rechten en hen te helpen bij het invullen van de noodzakelijke formulieren. Deze projecten kunnen WWB'ers emplooi bieden en mogelijkheden om zich te bekwamen in de sociale dienstverlening.

Werk aan de wijk

Een combinatie van re-integratie en dienstverlening aan de wijk. Om bewoners te ondersteunen bij reïntegratie én om bewoners ondersteuning te bieden bij wonen, zorg, welzijn, leefbaarheid worden nieuwe diensten ontwikkeld (buurtservice, verhuisdienst, klussendienst, schoonmaakdienst). De diensten bestaan uit vrijwilligerswerk, leerwerkbanen, tijdelijk gesubsidieerd werk, regulier betaald werk en koppelingen daartussen. (zie www.samissie.nl)

Buurtwinkel

Als een dorp geen winkel meer heeft waar mensen inkopen kunnen doen voor hun dagelijkse levensbehoeften, is dat een grote achteruitgang voor het leefklimaat en woongenot. Er zijn initiatieven om coöperatieve winkels op te richten met de bewoners als kapitaalverschaffers, aandeelhouders en klanten. Soms worden dergelijke buurtwinkels opgezet in samenwerking met maatschappelijke instellingen die mensen met beperkingen zinvol werk willen verschaffen. Ook de WWB en de WMO bieden mogelijkheden in dit opzicht.

Buurt- en nabijheidsdiensten

De regering van Vlaanderen wil 25.000 duurzame arbeidsplaatsen creëren via buurt- en nabijheidsdiensten waar collectieve diensten verleend kunnen worden aan buurten en waar bewoners via een systeem van dienstencheques werkzaamheden kunnen laten verrichten.

5.4. De waarde van gesubsidieerde arbeid

Om WWB en WMO bij de revitalisering van buurten en dorpskernen goed op elkaar te laten inspelen moet een aantal condities worden vervuld. Enkele van deze condities stippen we aan onder de noemer *de waarde van gesubsidieerde arbeid*. De Melkertbanen, WIW-banen en ID-banen zijn afgeschaft, omdat ze mensen zouden vasthouden in dit gesubsidieerd werk en dus de uitstroom naar reguliere arbeid niet zouden bevorderen. Afgezien van de vraag of dat erg is, moet worden vastgesteld dat voor een groot aantal WWB-gerechtigden gesubsidieerde arbeid de enige manier is om een gerespecteerde bijdrage te leveren aan de samenleving.

Verbreding van het arbeidsbegrip

Onze samenleving steunt naast betaalde arbeid minstens zo stevig op onbetaalde zorgarbeid en op andere vormen van maatschappelijke inzet. Er is te weinig waardering en respect voor de prestatie en productiviteit die geleverd worden met de inzet in onbetaalde arbeid: het runnen van een huishouden, het opvoeden van kinderen, een schoon huis, lekker eten op tafel, fris gewassen kleren in de kast, aandacht en verzorging bij ziekte. Het zijn stuk voor stuk prestaties met een hoog maatschap-

pelijk belang. Toch blijven velen deze onbetaalde zorgtaken louter zien als een privé-zaak, terwijl dit werk een noodzakelijke voorwaarde is voor het reilen en zeilen van onze samenleving. Deze onderwaardering belemmert de erkenning van zorg als maatschappelijk noodzakelijke arbeid. Ook andere vormen van onbetaald werk, zoals vrijwilligerswerk en mantelzorg, worden niet voldoende gewaardeerd en de kosten die mensen ervoor moeten maken, worden lang niet altijd vergoed.

Liever melkertbanen dan terugkeerbanen

Een verbreding van het arbeidsbegrip is ook van belang voor die uitkeringsgerechtigden voor wie betaalde arbeid geen reëel perspectief is vanwege leeftijd, handicap of zorgverplichtingen. Velen van hen leveren een belangrijke bijdrage aan de samenleving door hun zorgarbeid of vrijwilligerswerk. Het gemeentelijk beleid ten aanzien van sociale activering kan beter aansluiten bij deze situatie, wanneer dit instrument veel duidelijker en openlijker wordt ingezet als ondersteuning voor maatschappelijke deelname buiten de sfeer van de betaalde arbeid. Daarbij zouden uitkeringsgelden ingezet kunnen worden om vrijwillige maatschappelijke inzet te belonen op het niveau van het minimumloon met de daarbij horende rechten en plichten. Dit mag worden beschouwd als een pleidooi voor een herinvoering van de melkertbanen in een verbeterde vorm. De praktijk wijst uit dat dit gewoon nodig is wil een aanzienlijk aantal WWB-gerechtigden meedoen in de samenleving. Het getuigt niet van realiteitszin dat het huidige kabinet tegen de feiten in mensen onder dreiging en druk de weg opstuurt van de terugkeerbaan waarvan nu al vast staat dat het doodlopende straat zal zijn.

Perspectief en vertrouwen

Een typische WWB-vraag is: hoe om te gaan met mensen die een schier onoverbrugbare afstand hebben tot de arbeidsmarkt? Drang en dwang is al jarenlang het ideologische antwoord van politici en bestuurders uit Den Haag. Sommige bestuurders en uitvoerders in gemeenten kopiëren deze benadering: als uitkeringsgerechtigden niet dit of dat doen, korten wij hun uitkering. Anderen merken dat dit vaak niet werkt en dat het ook anders kan: vertrouwen schenken, perspectief bieden en aansluiten bij hetgeen mensen wél kunnen. Mensen kunnen pas zelfvertrouwen opbouwen als anderen vertrouwen in hen stellen. In het officiële WWB-beleid is vertrouwen vaak de grote afwezigheid. Wat dat betreft kan de WMO een corrigerende aanvulling zijn op

de WWB. Een voor de hand liggende vraag vanuit de WMO is: hoe om te gaan met een arbeidsmarkt die schier onbereikbaar is geworden voor een groeiend aantal mensen? Deze benadering plaats de problematiek van sociale uitsluiting waar deze hoort, namelijk midden in de samenleving in plaats van bij de mensen die uitgesloten zijn. Het bedrijfsleven wordt aangesproken op het scheppen van geschikte banen en ook buiten het bedrijfsleven, in de zorg en in de buurt, worden mogelijkheden op emplooi gecreëerd.

Dát kunnen we met de WMO!

Het pleidooi van deze publicatie is dat de invulling van de WWB en de WMO gekoppeld wordt aan maatschappelijke ontwikkelingen op de terreinen van arbeid, zorg en buurt. Door verbindingen te leggen met deze ontwikkelingen krijgen de WMO en de WWB een maatschappelijke inbedding en een bredere invulling. Deze verbreding geeft nieuwe perspectieven en mogelijkheden, met name aan mensen die nu nog aan de kant staan en weinig tot geen kansen hebben om mee te doen in de samenleving.

6.1. Maatschappelijke inbedding

De WMO gaat om mensen en hun alledaagse werkelijkheid. Daarbij is speciale aandacht op zijn plaats voor mensen die te weinig inkomen hebben om fatsoenlijk rond te komen: alleenstaande ouders die de zorg voor kinderen moeten combineren met werk; mensen die al jarenlang werkloos zijn en nergens aan de slag komen; mensen met lichamelijke of geestelijke handicaps; gezinnen met een gehandicapt kind; ouderen die zorg nodig hebben en thuis willen blijven wonen. De WWB richt zich ook op een aantal van deze doelgroepen. Door een goed samenspel tussen WMO en WWB kunnen mogelijkheden worden gecreëerd om mensen met de laagste inkomens meer kansen te geven om burger te zijn, dat wil zeggen gewoon mee te doen aan de samenleving. Daarvoor is het nodig dat de WMO niet ingevuld wordt als een zorgwet, maar als een meedoen-wet: vanuit de WMO kunnen relaties worden gelegd met de wijze waarop onze samenleving zaken regelt omtrent arbeid, zorg en buurt. Als het sociale gehalte van die regelingen wordt vergroot, groeien de kansen op passend emploi voor WWB-gerechtigden.

6.2. Meedoen als burger en cliënt

Clëntenparticipatie is een verworvenheid op terreinen waar sprake is van sociale dienstverlening. De WWB kent een eigen cliëntenraad en daarnaast zijn er belangenorganisaties van gehandicapten en ouderen. Er zijn gemeenten die deze belangenorganisaties en cliëntenraden willen doen opgaan in een breed samengestelde WMO-raad. Dat lijkt voor de

hand liggend. Zeker als de WMO ingevuld wordt als een zorg- en dienstverleningswet. Maar als de WMO een meedoen-invulling krijgt en de door ons bepleite maatschappelijke inbedding, is het naar ons oordeel niet verstandig om alle belangenorganisaties op te laten gaan in een brede WMO-raad. Dat maakt enerzijds het scherp naar voren brengen van bepaalde belangen moeilijker en vertroebelt anderzijds de functie die een WMO-raad in onze ogen zou moeten hebben, namelijk het stimuleren van burgerparticipatie, het meedoen van burgers aan de organisatie van de samenleving. Een kleine denktank van onafhankelijke mensen kan als WMO-raad de opdracht krijgen om lokaal denkbeelden en voorstellen te ontwikkelen en (thema)bijeenkomsten te beleggen die mensen en organisaties inspireren tot meedoen in de samenleving en die de lokale overheid aanzet tot het scheppen van condities voor dergelijk meedoen. Daarnaast kunnen verschillende groepen hun belangen blijven verwoorden in afzonderlijke cliëntenraden/adviesraden en zullen de daarvoor aangewezen organen – besturen van instellingen, gemeenteraden, colleges van B&W – de keuzes moeten maken op terreinen waarvoor ze verantwoordelijkheid dragen.

(zie www.spc-groningen.nl – handreiking burgerparticipatie. Voor een afwijkende opvatting zie de recente publicatie van het Verwey-Jonker-Instituut over *Adviseren over maatschappelijke ondersteuning* waarin voorzichtig gepleit wordt voor een integrale WMO-adviesraad die de belangen van alle doelgroepen behartigt – www.verwey-jonker.nl)

6.3. Hoe pakken we het aan?

Deze publicatie is in eerste aanleg geschreven voor WWB-clëntenraden. Volgens ons kunnen cliëntenraden de publicatie op drie manieren gebruiken:

In eigen kring

Bespreek de publicatie in eigen kring. Probeer je in te leven in de benadering van de maatschappelijke inbedding. Onderken de kansen van deze benadering en ga na of bepaalde suggesties uitvoerbaar zijn of reeds uitgevoerd worden in de eigen gemeente. Overleg met andere cliëntenraden en belangenorganisaties over hun opstelling ten aanzien van de WMO en bespreek het idee van de scheiding tussen belangenbehartiger op deelreinen en denktank voor de gezamenlijkheid.

In ambtelijke kring

Doe aan gemeenteambtenaren en beleidsfunctionarissen van maatschappelijke instellingen die belast zijn met de ontwikkeling en uitvoering van WWB en WMO, het voorstel om de inhoud van deze publicatie samen te bespreken. Dan kan worden nagegaan in hoeverre er aangrijpingspunten liggen met het beleid en de praktijk in de eigen gemeente.

In politieke kring

Vraag een hoorzitting aan bij de raadscommissie die over de invoering van de WMO gaat en tast af in hoeverre er politieke meerderheden zijn te vinden voor bepaalde ideeën en suggesties uit deze brochure. Betrek daar ook de raadscommissie bij die gaat over de uitvoering van de WWB.

Enkele websites met informatie over de WMO

Sociale Alliantie

www.socialealliantie.nl/wmo

Website met overzichtelijke stand van zaken en samenvattingen met handige links.

***FNV: Maak meedoen mogelijk,
de WMO van de Haagse naar de lokale politiek. Augustus 2006***

www.fnv.nl/lokaal

In deze brochure staan de hoofdpunten uit de wet, met een uitwerking van de aanpassingen in de WMO. Daarnaast volgt de FNV-inzet voor de lokale beleidsbeïnvloeding.

Met behulp van checklists en speerpunten kan men eenvoudig het lokale beleid beoordelen en verbeteringen naar voren brengen.

***Programma Versterking Cliënten Positie:
Handreikingen WMO***

www.programmavcp.nl

Programma VCP schrijft handreikingen over de WMO. De handreikingen zijn bestemd voor lokale belangenbehartigers. De handreikingen geven met het oog op de WMO advies en richtlijnen hoe belangen richting gemeenten vorm gegeven kunnen worden.

***Patiënten en Consumentenorganisaties Noord-Brabant:
de 'Workmate'***

www.rpcp.org

Dit is een map met informatie over de Wmo en aandachtspunten vanuit cliëntenperspectief. Ook staan er tips in voor de wijze waarop belangen kunnen worden behartigd.

***Op weg naar sociale verbindingen;
de relatie tussen WMO en WWB nader bekeken***

www.pon-brabant.nl

Rapport opgesteld door PON Brabant en PSW op basis van een pilot in een aantal gemeenten.

De WMO: voor wie, door wie?

Keuzes en kansen voor sociale diensten

www.divosa.nl

Rapport over de overlap in doelstellingen en doelgroepen tussen de WMO en de WWB, samengesteld door Divosa, Radar Advies en Q-Consult.

Ministerie van VWS en de VNG:

gereedschapskist WMO

www.invoeringwmo.nl

Een aantal praktische en snelle hulpmiddelen die met name gemeenten in staat stellen de invoering effectief ter hand te nemen. Op deze site kan ook informatie worden verkregen over de WMO-pilots die in 26 gemeenten zijn opgezet. Daaronder ook de pilot 'afstemming WMO-WWB' uit Amsterdam, gericht op het toeleiden van Amsterdammers zonder dagbesteding – waarvan velen met chronische psychiatrische aandoening en/of verslaafd – naar passende trajecten in de vorm van dagbesteding, maatschappelijke participatie en zo mogelijk naar een traject van arbeidsmarkttoeleiding.